

Доцільним нам видається типологічне зіставлення особливостей опису поведінки головних героїв у межових ситуаціях. Під час безраднісного проживання в Берліні Еффі хоче стати художницею, силкуючись відволіктись від тяжких спогадів. Написання літопису для Карла Крумгардта теж є спробою втечі від спогадів про померлого друга та його фатальне кохання до Єлени.

Отже, згідно класифікації психолінгвіста В. Беяніна, романи І. Нечуя-Левицького «Хмари», В. Раабе «Die Akten des Vogelsangs», Т. Фонтане «Effi Briest» можна віднести до «сумних текстів». Особливості вербальної маніфестації досліджуваних семантичних комплексів ВІК, РАДІСТЬ і МОЛОДІСТЬ, ДОБРОТА, БАГАТСТВО і ЗУБОЖІННЯ, СМЕРТЬ і ЖИТТЯ, СУМ і САМОТНІСТЬ, СТАРІСТЬ свідчать про депресивну акцентуацію українського та німецьких письменників. Аналогії в описах внутрішнього життя головних героїв підтверджують спільні тенденції у антропологічних концепціях І. Нечуя-Левицького, В. Раабе та Т. Фонтане.

Література:

1. Беянин В. П. Психологическое литературоведение : текст как отражение внутренних миров автора и читателя : [монография] / Валерий Павлович Беянин. – М. : Генезис, 2006. – 320 с.
2. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы / Диониз Дюришин ; [пер. со словац. ; пер. и коммент. И. А. Богдановой ; предисл. Ю. В. Богданова ; ред. Г. И. Насекина]. – М. : Прогресс, 1979. – 318 с.
3. Нечуй-Левицький І. С. Хмари // Твори : в 3 т. / Іван Семенович Нечуй-Левицький ; [упоряд. Н. Є. Крутікової]. – К. : Дніпро, 1988. – Т. 1 / [упоряд. вступ. ст. та приміт. Н. Є. Крутікової]. – 1988. – С. 103–429.
4. Руссо Ж.-Ж. Избр. соч. : [в 3 т.] / Жан-Жак Руссо ; [пер. с фр.]. – М. : Худож. лит., 1961. – Т. 1. – 1961. – 852 с.
5. Степанов Ю. С. Константы : словарь русской культуры : опыт исследования / Степанов Ю. С. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
6. Fontane T. Effi Briest : Roman / Theodor Fontane. – Köln : Anaconda Verlag GmbH, 2005. – 272 S.
7. Henzler R. Krankheit und Medizin im erzählten Text : Eine Untersuchung zu Wilhelm Raabes Spätwerk / Rosemarie Henzler. – Würzburg : Königshausen & Neumann, 1990. – 256 S.
8. Raabe W. Die Akten des Vogelsang : Erzählung / Wilhelm Raabe ; Anmerkungen von M. Ritterson ; Nachwort von W. Preisendanz. – Ditzingen : Philipp Reclam jun. Stuttgart, 2008. – 240 S. – (Reclams Universal-Bibliothek Nr. 7580).

УДК 821.161.2. 09

Т. М. Шарова,

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ К. ГОРДІЄНКА «ДІВЧИНА ПІД ЯБЛУНЕЮ»

У статті досліджується творчість К. Гордієнка, літературна спадщина якого досліджена недостатньо. Наголошено на тому, що роман письменника «Дівчина під яблунею» є другим романом трилогії К. Гордієнка «Буїмир».

У дослідженні акцентована увага на тому, що в основу роману лягли десятирічні спостереження за колгоспним будівництвом. У статті зазначається, що твір К. Гордієнка «Дівчина під яблунею» ідейно пов'язаний з романом «Чужу ниву жала».

У висновках зазначено, що актуальність роману К. Гордієнка «Дівчина під яблунею» полягає не у випадковому співпадінні хронологічно віддалених ситуацій, а в тому, що автор висвітлює вічну боротьбу добра і зла, яка ніколи не припиниться.

Ключові слова: роман, трилогія, контекст, конфлікт, сюжет.

THE PECULIARITIES OF K. GORDIENKO'S NOVEL «THE GIRL UNDER THE APPLE TREE»

The article researches the work of K. Gordienko, literary heritage of whom is insufficiently researched. It is emphasized that the writer's novel «The Girl under the apple tree» is the second novel of K. Gordienko's trilogy «Buymyr».

The article also focused on the fact that the novel is formed on the basis of ten years observation of the collective farms building. K. Gordienko saturated sharp conflicts. The article raises the question of the critical attitude to the novel «The Girl under the apple tree» (Z. Golubeva, V. Oskotskyu, D. Kopytsya, G. Skulskyu).

The research indicates that K. Gordienko's novel «The girl under the apple tree» is ideologically associated with the novel «Sting someone else's field». Reflecting Buymyr's village life, the writer shows inspired creative work of people in the new environment of collective work.

The publication emphasizes that the value of the second novel of trilogy «Buymyr» K. Gordienko's «The girl under the apple tree» is the artistic statement of a new man who is fighting for the people's wealth for meaningful and beautiful life. In many parameters the novel can be characterized as a «core» piece of the trilogy and in terms of social dialectics of its heroes, and in stylistics and in terms of the history of the Ukrainian village.

In conclusion it is indicated that the relevance of the novel of K. Gordienko «The girl under the apple tree» is not a random coincidence of chronologically distant situations, and that the author highlights the eternal struggle between good and evil, which never stops.

Keywords: novel, trilogy, context, conflict, story.

ОСОБЕННОСТИ РОМАНА К. ГОРДИЕНКО «ДЕВУШКА ПОД ЯБЛУНЕЙ»

В статье исследуется творчество К. Гордиенко, литературное наследие которого исследовано недостаточно. Отмечено, что роман писателя «Девушка под яблоней» является вторым романом трилогии К. Гордиенко «Буимир».

В исследовании акцентировано внимание на том, что в основу романа легли десятилетние наблюдения за жизнью колхоза. В статье отмечается, что произведение К. Гордиенко «Девушка под яблоней» идейно связано с романом «Чужую ниву жала».

В выводах отмечается, что актуальность романа К. Гордиенко «Девушка под яблоней» заключается не в случайном совпадении хронологически отдаленных ситуаций, а в том, что автор освещает вечную борьбу добра и зла, которая никогда не прекратится.

Ключевые слова: роман, трилогия, контекст, конфликт, сюжет.

Українська література ХХ ст. була відзначена високим ступенем мистецького охоплення життєвих явищ, різноманітністю естетичних систем художнього людського світу, широким рядом стилєвих напрямів, течій, жанровою палітрою, представлених відомими авторами. Але лишаються письменники, які чекають на професійну оцінку своєї творчості. 3-поміж них – Кость Олексійович Гордієнко – письменник та публіцист.

Літературна спадщина цього прозаїка в контексті літературного процесу недостатньо осмислена. Аналіз творчості К. Гордієнка подавався такими критиками, як В. Брюховецький, Г. Стукалова, Г. Гельфандбейн, Ю. Герасименко, І. Голубничий, О. Зінченко, Г. Сеульський, Л. Ладанов, К. Козуб, І. Маслов, М. Острик, Л. Новиченко, Р. Ягель.

Заохочений успіхом роману «Чужу ниву жала», К. Гордієнко відразу ж у 1940 році приступив до створення його продовження – роману «Дівчина під яблунею». Проте роботу над цим твором припинила війна з фашистами, під час якої письменник працював фронтним кореспондентом. Після війни не відразу настала змога повернутися до роману. Як свідчать біографічні дані завершений він був 1952 року. Але його перше видання з'явилося лише в 1954 році. Наступного року автор дещо доопрацював у тексті, тому сьогодні цей роман датується за волею автора так: «1940–1955».

Новий твір К. Гордієнка «Дівчина під яблунею» ідейно пов'язаний з романом «Чужу ниву жала». Відображаючи життя села Буймир, письменник показує натхненну творчу працю людей у нових умовах колективної праці. Роман «Дівчина під яблунею» відтворює життя колгоспного села другої половини 30 – х рр. ХХ ст., боротьбу нового, прогресивного проти старого, егоїстичного – ця боротьба і становить основу напруженого сюжету. Колгоспники, як свідчить зміст твору письменника, ставилися до свого становища, як такого, що потребує зміни будь-яким способом.

Задум роману «Дівчина під яблунею» був такий: якщо в першому романі показана боротьба за нове життя, то в цьому, другому, романі планувалося показати вже саме це нове життя. Автор сприймав його постання як тривалий процес і розумів, що нове життя народжується не на другий день після революції, тому й дистанціював хронологічно події другого роману від першого на три з половиною десятиліття. Це істотний відрізок часу, який дорівнює життю одного з половиною покоління.

В основу роману лягли десятирічні спостереження за колгоспним будівництвом, коли бурхливо народжувалася творча ініціатива мас, штучний голод, більшовицьке тероризування села. Письменник бачив на власні очі ті явища та злами на селі, які народжували певні задуми й узагальнення.

Критика прийняла роман, але вказала й на втрати, які торкнулися художньої переконливості зображуваного письменником життя. З. Голубева писала про те, що на романі позначилися недоліки так званого виробничого колгоспного роману 50 – х рр. ХХ ст.: надмірна прямолінійність у змалюванні позитивних і негативних героїв, відкрита загостреність конфлікту через вплив на нього застарілих чинників (пережитки класової приналежності дійових осіб) [2, с. 3].

Амбівалентно сприйняв твір В. Оскоцький. Справедливе його твердження про те, що роман «Дівчина під яблунею» відобразив усі суперечності часу, про який він розповідає (кінець 30-х рр. ХХ ст.), і часу, у який твір фактично писався (початок 50-х рр.). Зароджувалася «сільська проза», виступили вже зі своїми творами В. Овечкін, Ю. Дорош, В. Тендряков, Г. Троєпольський та ін. К. Гордієнко природно, відчуваючи ці нові літературні віяння, також ввів у поле зору численні практичні питання колгоспного життя, хоча іноді проза його надмірно насичена «нудними» предметами – про сівозміну і пасовища, сортність зерна і породи худоби. Тут виразно помітна надмірність, яка виявляється у відтворенні закону художнього зображення людини. Слід наголосити на тому, що суперечності та конфлікти дійсності в К. Гордієнка дещо порушуються, по суті, інформативні аспекти твору переважають над естетико-емоційними, художньо виразними [5, с. 165].

Зате Г. Гельфандбейн у статті «Збагаченні життям» (газета «Літературна Україна», 1977) зазначив, що після виходу у світ, роман «Дівчина під яблунею» викликав зливу листів від вдячних читачів. Це були люди різних професій та різного віку: доярка Л. І. Пустовітова (Краснодарський край), учениця 10 класу Н. Замська (Куйбишевська область), вчителька П. А. Краснова (Красноярський край) та ін. [1, с. 3].

Роман «Дівчина під яблунею» К. Гордієнко наситив гострими конфліктами у відповідності до своєї концепції: конфліктують не посади, а явища й характери. А його думка про неможливість застаріти (актуальність) конфлікту творчого ума з кар'єризмом, славолюбством (ці риси повторені двічі) сприймаються як авторський коментар до свого повоєнного роману. Висловимо гіпотезу: саме напружений конфліктний план роману й став на перешкоді його публікації відразу по написанні в 1952 році, у часи панування «теорії» безконфліктності. Занадто відмінні твори, ніж «Дівчина під яблунею», писалися тоді про колгоспне село, а К. Гордієнко порушував загальну модальність безконфліктності, благодушності, спочивання на лаврах.

Зауважимо немаловажливу деталь: якщо писав і завершив свій роман К. Гордієнко в сталінську епоху, то опублікований він був уже в добу десталінізації, яка розпочалася відразу після смерті тирана. Останні роки сталінщини були позначені в літературі пануванням так званої «теорії» безконфліктності. Після проголошення про побудову в Радянському Союзі соціалізму, знищення експлуататорських класів, перемоги у війні з фашистською Німеччиною було оголошено, що конфлікти в радянському суспільстві зникли. Літературі стало писати ні про що, оскільки художній конфлікт – її невід'ємний атрибут.

В. Фургайло зазначив: «Роман «Дівчина під яблунею» правдиво висвітлює життя колгоспного села. Основне його значення полягає в утвердженні нової людини, яка бореться за народний добробут, за світле життя» [8, с. 96]. У романі К. Гордієнка «Дівчина під яблунею» є певна надмета, яка проявляється в тому, щоб з усією глибиною розкрити працю селянина-колгоспника. Буденно й зворушливо показано автором одвічну українську хліборобську дбайливість. Художня проза К. Гордієнка динамічна та напружена. Часто вживані називні речення, ствердження через запитання – це ті засоби, якими користувався письменник для створення особливої напруги [7, с. 3].

Письменник доклав усіх зусиль, щоб замаскувати свій намір. Роман складався з трьох частин. Перша розгорталася саме в плані реалізації концепції «теорії» безконфліктності. Вона заколисувала, присипляла вартових від ідеології, налаштувала на думку, що К. Гордієнко написав такий же роман, як усі, і турбуватися щодо нього немає про що.

Друга частина, яка займала дві третини роману, містила розвиток дії, загострення конфлікту від його початку до кульмінації. Але сама кульмінація й розв'язка були винесені в третю частину, найкоротшу – на три розділи. Така розв'язка свідчила про те, що й конфлікту справжнього не було, що він був створений штучно, його розв'язанням просто ніхто по-важно не займався, тому він і затягнувся і в часі й у плані його гостроти. А як тільки на нього звернули увагу відповідні й відповідальні особи, то він був в одну мить навіть не те, щоб розв'язаний, а просто ліквідований як неістотний. Така композиційна модель художнього світу роману так само цілком відповідала радянському дискурсові [3].

У романі «Дівчина під яблунею» можна виокремити художні прийоми, за допомогою яких розкривається психологія персонажів. Будучи противником «теорії» безконфліктності, К. Гордієнко наситив роман гострими конфліктами. Устин Павлюк, пастух Сава, Мусій Завірюха, Марко, Текля, Урущак, Гнат Хоменко, Радивон Ржа, Саливон – це ті люди, навколо яких письменник бужує сюжет роману, показуючи їх у різноманітних життєвих ситуаціях.

У мові автора й персонажів роману К. Гордієнка «Дівчина під яблунею» усе частіше трапляються ознаки нового слововживання, нова лексика, що свідчить про поступову зміну самого способу життя селян. Звідси такі не традиційні, а

іноді не звичайні слова, як «клімат», «раціон», «селекція», «сівозміна», «реконструкція» та ін. Трапляються і перекручені, неправильні слова – наслідок ще невисокого рівня обізнаності представників старшого покоління. Мова роману характеризується частотою вживання прислів'їв і приказок, народних прикмет.

Закінчився роман повною перемогою чесних трудівників. Але для цієї перемоги непотрібні були ніякі зусилля. Варто було лише скликати загальні збори колгоспу. Відгукуючись на цей роман, В. Оскоцький писав: «Критика не помилялася, вказавши письменникові на схематизм деяких сюжетних ліній, характерів героїв. Поділяючи ці докори, варто, проте, сьогодні, з відстані років, дбайливіше поставитися до тих сцен і епізодів роману, у відтворенні яких виявилися сильні прояви письменницького обдарування. І перш за все, треба відзначити мистецтво живописання, що зміцнилося, що з'єднало світ природи і людської праці на землі» [5, с. 163].

Критик відзначив: у романі «Дівчина під яблунею» естетика, стилістика і сама установка на зображення колгоспного життя помітно видозмінювалися в бік більшої умовності. Збільшилася питома вага романтичних описів, які повинні, за задумом письменника, відповідати стану душі персонажів, звичайно ж, позитивних. Норми романтичної поетики (її властиві, як пише про це В. Оскоцький, «і умовна деталь, і експресивний образ, і патетичний символ») [5, с. 157] ще більше відобразилися.

Г. Скульський у літературному огляді зазначав, що з кожної прочитаної сторінки роману К. Гордієнка «Дівчина під яблунею» стає зрозумілим, як автор дуже добре знав життя колгоспного села, розбирався в сільському господарстві, можливо, навіть, не гірше самого агронома. Дослідник зауважив, що не викликає сумніву і обдарованість автора – поетичні пейзажі, писані впевненою рукою автора; також зображено в позитивному руслі побут селян та відтворена оригінальна авторська інтонація [6, с. 3].

Д. Копиця так говорить про роман «Дівчина під яблунею»: «Це вже твір зі складним розгалуженим сюжетом... Давне прагнення письменника відтворити художньо людину праці, нову, народжену колгоспним ладом, дістає тут найкращу, ніж досі виявлену реалізацію» [4, с. 183].

Значення другого роману трилогії «Буймир» К. Гордієнка – «Дівчина під яблунею» – полягає в художньому утвердженні нової людини, яка бореться за народне добро, за змістовне і красиве життя. За багатьма показниками роман можна характеризувати саме як «серцевинний» твір трилогії – і з погляду соціальної діалектики його героїв, і з погляду стилістики, і з погляду історії українського села.

Роман «Дівчина під яблунею» й сьогодні звучить актуально. «Старі звички», зображені в ньому, не перевелися, а боротьба в сучасній Україні з корупцією й беззаконням дуже схожа на ту, що її вів Устин Павлюк з бандою Радивона Ржі в останні передвоєнні роки. Актуальність роману полягає не у випадковому співпадінні хронологічно віддалених ситуацій, а в тому, що висвітлює він вічну боротьбу добра і зла, яка ніколи не припиниться.

Література:

1. Гельфандбейн Г. Збагаченні життям / Г. Гельфандбейн // Літературна Україна. – 1977. – 20 травня. – С. 3.
2. Голубева З. Роман о колхозной деревне / З. Голубева // Красное знамя. – 1954. – 25 декабря. – С. 3.
3. Гордієнко К. Твори: [в 2-х т.]: [художня література] / Буймир. Чужу ниву жала: роман. Дівчина під яблунею: [роман] [передмова В. Брюховецького] / К. Гордієнко. – К. : Дніпро, 1979. – Т.1. – К. : Дніпро, 1979. – 639 с.
4. Копиця Д. Невтомний шукач : до 60-річчя К. Гордієнка / Д. Копиця // Вітчизна. – 1959. – № 10. – С. 177–184.
5. Оскоцький В. Ветры истории над Буймиром / В. Оскоцький // Радуга. – 1973. – № 11. – С. 157–165.
6. Скульский Г. По заданной схеме / Г. Скульский // Литературная газета. – 1959. – 16 апреля. – С. 3.
7. Творчість харківських письменників / Архів Літературного музею, м. Харків НВФ-2766 // Радянська Україна. – 1960. – 12 листопада. – С. 2–4.
8. Фургайло В. Творчість Костя Гордієнка / В. Фургайло // Прапор. – 1957. – № 10. – С. 94–105.